

celo vrsto geografskih knjig in turističnih vodičev, najrajši pa raziskuje Škofjo Loko in njeno okolico. To zadnje velja tudi za zgodovinarja *Pavleta Blaznika* (rojen 1903), ki vztrajno, vestno in s sodobnimi raziskovalnimi metodami nadaljuje delo Franca Pokorna. Tu je doma, čeprav je bil rojen v Trstu (l. 1910), *Boris Ziherl*, avtor številnih filozofskih, socioloških ter tudi literarnih razprav in esejev. Mladost je preživel v Škofji Loki in še vedno tam živi *Branko Berčič* (rojen sicer l. 1927 v Šmalčji vasi pri Šentjerneju), bibliotekar in literarni zgodovinar, avtor knjige *Mladost Ivana Tavčarja*. V Škofji Loki živi tudi *Marija Jamar-Legat*, rojena v Trbovljah l. 1914, pedagoginja in literarna zgodovinarica. Vsi ti s pridom nadaljujejo staro kulturno tradicijo tega starega mesta.

(Se bo nadaljevalo)

V spomin

BESEDA O BREZNIKU*

Anton Breznik, eden naših največjih jezikoslovcev slovenistov, je bil nad 40 let samo v službi slovenskega jezika: od l. 1903, ko se je v tisku pojavil kot kritik nekega jezikoslovnega dela, pa do 26. marca 1944, ko je — komaj nekaj nad 60 let star — prežgodaj umrl, tako rekoč še v polni ustvarjalnosti.

Življenjska pot: otroštvo na vasi (rojen 26. januarja 1881 pri Pekletu v Ihanu očetu kajzarju in sejmarju), osnovna šola najprej v Ihanu, nato še v Ljubljani, gimnazija in bogoslovje ravno tam, kratko kaplanovanje v Postojni, univerza (slavistika predvsem) v Gradcu in na koncu profesorska in direktorska služba na gimnaziji v Št. Vidu pri Ljubljani. To je vse. — Ob ustanavljanju slovenske univerze na začetku stare Jugoslavije je nekaj časa kazalo, da bo univerzitetni učitelj, a mu je bilo na koncu po določenem času ponujeno lektorsko mesto: praktične slovenščine naj bi bil učil tiste študente ljubljanske univerze, ki jim slovenščina ni bila materni jezik. Seveda je odklonil. Pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti je bil izvoljen za izrednega člana l. 1940. Tudi to ni veliko.

Kaj pa nam Breznik pomeni?

V slovensko zavest se je zarisal zlasti svojim dijakom kot nekam poseben gimnazijski učitelj; slovenski učitelj ga je poznal predvsem kot (pretežkega seveda) slovničarja (Slovenske slovnice 1916, 1921, 1924, 1934), povprečno pismeni Slovenec kot pravopisca (Slovenski pravopis 1920, 1935, 1937, 1938); izdajatelj naših klasikov in tudi ta in oni še živeči pisatelj kot zanesljivega poznavalca problematike in zato kar strogega (včasih res tudi prestrogega) kritika; potencialni slovenski znanstvenik in učitelj na srednji šoli, tj. študent slavistike ljubljanske univerze: Breznik mu je bil na stranskem (znanstvenem?) tiru raziskovanja slovenske, in celo knjižne, besede; jezikoslovni ljubitelj; Breznik kot človek, ki je dokončno rešil vprašanje slovenske knjižne pisave in izbire besedja.

* Slavnostni govor ob odkritju plošče na rojstni hiši v Ihanu 29. IX. 1974.

In tako naprej še: zapisovalec narodopisnega blaga, dialektolog, duhovnik, in ne nazadnje — sorodnik.

Kaj pa je Breznik objektivno, glede na prispevek, s katerim je obogatil našo jezikoslovno znanstveno in strokovno dediščino?

Z ene strani je impozantno že število njegovih del: obsega namreč njegov opus nad 50 razprav in člankov, skoraj 50 ocen in poročil in dve knjižni besedili, slovnice in pravopisa, prve v 4 variantah, drugega vsaj v treh (pri zadnjih treh izdajah je bil, kot je znano, soavtor Fran Ramovš). Danes je Breznik najbolj znan po dveh knjigah izbranih spisov, tj. po Jeziku naših časnikařev in pripovednikov (1944) in po Življenju besed (1967). Kot soavtor je Breznik podpisan tudi v Slovenski slovnici za tretji in četrti razred srednjih in sorodnih šol (1940, pa vsaj še 1941), vendar je pri slovnici sodeloval le z nasveti, če je bil zanje proščen. — Vse to avtorsko delo je Breznik opravil v okoliščinah, ki bi jih danes imeli za skoraj docela nenormalne: kot dijak, bogoslovni in univerzitetni študent, kot kaplan in kot srednješolski profesor in ravnatelj.

1. Breznik je največji kot prikazovalec preteklih obdobij in stanj našega knjižnega jezika, torej kot jezikovni zgodovinar. Kar spomnimo se: prikazal nam je literarno izročilo od Hrena do Japlja-Skrinarja,¹ slovarstvo tako rekoč od najstarejših do Janežičevih slovarjev v 19. stol.,² prevzemanje besed nekako od 18. stol. pa do najnovejše dobe,³ zgodovino slovenskega pisanja od srede 19. stol. do drugega desetletja našega stoletja,⁴ v precejšnji meri nam je podal tudi zgodovino stilnega razvoja naše prozne umetnostne besede in časnikarske slovenščine od srede 19. stoletja do svojega časa.⁵ — Kgorkoli se šteje za resnega raziskovalca teh tematičnih področij, ne more mimo Breznikovih ugotovitev; v veliki večini jih niti mestoma v celoti še nihče ni presegel, četudi se je Breznikovo pero ustavilo že pred tridesetimi leti.

Breznik je bil v nekem smislu tudi sam slovarnik. Še mlad študent je objavil dopolnila Pleterniškovemu slovarju⁶ (to delo je potem nadaljeval z vpisovanjem v svoj izvod tega slovarja), sam pa je sestavil pravopisni slovarček za svoj SP 1920 in pač tudi za izdajo skupno z Ramovšem. — Medtem ko ga je v pravopisnih slovarjih beseda in besedna zveza zanimala z normativnega stališča (kakor je normo pač razumel), je v številnih razpravah obravnaval zlasti besedo s stališča njene stilne vrednosti in izvora. Zadnje mu je v veliki meri že samo po sebi tudi stilni kvalifikator v vseh primerih, ko se je prevzeta beseda začela prerivati na pomenskem polju že prej obstoječe domačinke ali podomačenke. S svojimi deli o izvoru slovenskega knjižnega besedja⁷ je Breznik objektivno

¹ Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis, DS 1913—1915.

² Slovenski slovarji. RDHV, 1926, 110—174. — Popovičev Specimen vocabularii windocarniolici ter Pohlinov Glossarium slavicum, ČJKZ 1927 91—99. — Vpliv slovenskih slovarjev na srbohrvatske. ČJKZ 1931, 16—67. — Iz zgodovine novejših slovenskih slovarjev, ČZN 1938, 17—32, 87—98, 147—165. — Kastelčev latinsko-slovenski slovar, SJ 1938, 55—62.

³ Slovenske besede v slovenščini. Č 1909; v ponatisu 46 str. — Prim. še razprave o jeziku časnikařev in pripovednikov.

⁴ Prim. zgoraj Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis. Za zgodovino našega jezika prim. tudi Dobrovskega vpliv na slovenski pismeni jezik v: Josef Dobrovsky, 1753—1829, Sbornik statí . . . , Praga 1929, str. 1—22.

⁵ Stritarjev slog. DS 1924, 130—134. — Jezik v kmečki povesti, DS 1930, 28—32. O časnikarski slovenščini, DS 1933. — Jezik naših pripovednikov, DS 1934 — Prim. še pri ocenah. — Dostopnejše v knjigah Jezik naših časnikařev in pripovednikov in Življenje besed.

⁶ Slovarski navržki, DS 1904.

brnil leksikalno samobitnost, individualnost bi rekel I. Prijatelj, slovenskega knjižnega jezika in tudi slovenskega jezika sploh. Odkril nam je negativnost novodobnega nepotrebnega prevzemanja besed od drugod, pa najsi le-to izhaja iz modnega ali ideološkega hotenja. Danes, ko se slovenski jezik upira pritisku angleškega pa tudi srbohrvaškega jezika, nam je Breznik lahko kažipot, kako se je treba urejeno upirati neustreznemu.

Razen zgodovine slovenskega občnoimenskega besedja knjižnega jezika je Breznika zanimalo še imenoslovje,⁸ poleg tega je po Štrekljevem zgledu (ki je pregledal slovenske besede v nemščini in romanščini) evidencialno tudi slovensko besedje, kolikor ga je prešlo v druge slovanske jezike.⁹

2. Drugo področje, kjer je Breznik sorazmerno veliko dosegel, je skladnja slovenskega jezika. Predhodnik sodobnega nauka o členitvi po aktualnosti je v razpravi *Besedni red v govoru in pisavi* (DiS 1908). Višek njegovega skladenjskega razpravljanja je ustrezno poglavje v slovnici 1934. V večjih razpravah (o povedkovem imenovalniku, ali o zanikanju¹⁰) pa je prihajal tudi do sklepov, ki so mestoma prelogistični in zato tudi težje sprejemljivi, ali pa sploh ne. Velika škoda je bila napravljena, ko je slovnica večih avtorjev že v 30.-ih letih v celoti prezrla Breznikovo skladnjo iz l. 1934 in se vrnila nazaj k suhi in neživljenjski sistematiki Janežič-Sketove slovnice. Pač pa ima Breznik posmrtno zadoščenje, da je novi čas v skladnji odločno krenil v smer, ki jo je že pred 40-imi leti kazal on. Nadaljevalca čakajo še njegova pomerjanja slovenskih skladenjskih značilnosti s tujimi, zlasti romanskimi.¹¹

3. Na tretjem mestu so Breznikove slovnice. S prvo izdajo 1916. l. je Breznik odpravil anahronizem Janežič-Sketove slovnice, ki je bila dobila svoj spolnjeni lik v 60.-ih letih 19. stol.¹² Končno je bila v slovenski slovnici spet uveljavljena normativna pristojnost osrednjih slovenskih govorov v glasovju, naglasu, oblikah (zlasti pozneje pa tudi v skladnji). V dobršni meri je v Breznikovi slovnici vsebovano veliko, skoraj polstoletno Škrabčevo raziskovalno delo. Kljub nasprotnemu pritisku iz šol (ki jim je bila slovnica namenjena) je bilo v nji uveljavljeno tudi tonemsko naglaševanje. Historizma je bilo v nadaljnjih izdajah zmeraj manj.¹³ Ko je Breznik svoji slovnici 1934. l. dodal še praktično stilistiko, je bila lepo zaokroženo delo, sposobno življenja vsaj še nekaj desetletij. Treba bi ji bilo za šolsko rabo v posebnem zvežčiču (ali v dodatku) dodati le še

⁷ Prim. pod 3, sicer pa: O tujkah in izposojenkah. DS 1906, 149—154. Kako je v naši pisavi s tujkami. DS 1907, 557—560. Ustrezni pasusi so še v razpravah pod 5.

⁸ Poglavje o imenih: Kaj krstna imena pomenijo. KGMD 1925, 29—30. — Rodbinski priimki iz starih svetniških imen. KMD 1942, 68—70. — O besedoslovju prim. še: Kako se besede jemljejo, Mentor 1908/9, 6—7, 34—36. — Zanimivosti iz našega štetja. Mentor 1910/11, 135—136, 157—159. — Besedni homunkulus, Mentor 1911/12, 64—66, 110—113, 183—185, 284—285. — Kako besede izgubljam, Slov. koledar za l. 1943, 69—70. — Sicer še: Ljudski jezik, Narodopisje Slov., II. del, 1945, 5—11.

⁹ Vpliv slovenskih slovarjev na srbohrvaške, ČJKZ 1931, 16—67. — Slovenske besede v češčini, slovaščini in poljščini. ČZN 1937, 213—218.

¹⁰ O stavi dopovednega glagola, DS 1905, 162—165. — Besedni red v govoru, SD 1908, 222—230, 258—267. Tudi ponatis, 44 str. — Primeri predikatnega nominativa v slovenščini, Slovenski jezik 1941, 33—39. — Stavčna negacija v slovenščini, RAZU, F-H razred, 1943, 159—200. Ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe. SU 44(43). — Prim. še Jezikovne ocene v DS 1919 in 1920.

¹¹ Jezikovne ocene, DS 1919, 1920, 1923 (zlasti ocena V. Levstika).

¹² Slovnico so napovedovali sestavki kot: Začetna poglavja iz slovenske srednješolske slovnice. IX. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v St. Vidu nad Ljubljano. 1914, 1—32. Prim. še Izreka o poeziji, VII. izvestje kn. škof. priv. gimn. v St. Vidu, 1912, 1—26.

¹³ Pač pa je bilo zlasti v naglaševanju morda še preveč historične doslednosti in arhaičnosti, kar se je potem izrodilo v naglasno »divjanje« čitankarjev. Prim.: Die Betonungstypen des slavischen Verbumb, Jagičev Arhiv 32, 399—454. O naglasu prim. še Naglas v šoli, VI. izv. šentiviške gimnazije, 1911, 1—25.

vaje. To se, kot vemo, ni zgodilo. Breznikovo lepo slovnico je uknil poenostavljajoči pedagogizem, ki je pri nas z množičnostjo svojih nosilcev, žal, v veliki meri že tedaj izbiral raje preproščino in nezahtevnost kakor kakovost in koristnost.

4. Na četrtem mestu Breznikovega ustvarjalnega opusa je njegovo delo pri pravopisu. Tu je bil manj uspešen tudi s čisto teoretičnega in taktičnega stališča: omahoval je zgodaj. Zaradi delnega Škrabčevega pretiravanja v prevodnem domačenju zemljepisnih lastnih imen je Breznik zabredel v drugo skrajnost; vsemu prevzetemu besedju bi bil rad ohranjal tujo pisno podobo (izvzete so le t. i. spo-sojenke¹⁴). Že Šolar je zapisal, da je to stranpot.¹⁵ V pravorečju je Breznik omahoval med tem, kar je prav, ali je bilo prav ali teoretično dosledno — ter tem, kar je v resnici; pri tem je bil do česa strpen v obe smeri (izgovor črke l), pri čem drugem pa samo v eno (pisava bravec). Posledica te njegove zvestobe/nezvestobe Škrabcu čuti slovenski pravopis še danes, čeprav se v prav zadnjem času kaže vendarle tudi že razumen izhod iz zagate.

5. Na petem mestu so Breznikove ocene in poročila. Večinoma je bil v njih popularizator znanstvenih razprav ljudi, ki jim je bil kot svojim učiteljem naklonjen, tudi v teh pa hkrati bister, informiran glosator. Polemike pri Brezniku skoraj ni, izjema je le odgovor na kritike slovenskega pravopisa iz l. 1935;¹⁶ rahlo polemične so še ocene izdaj slovenskih pisateljev,¹⁷ v še drugih recenzijah pa se je kazal kot dober poznavalec nekaterih slovenskih narečij, ki jih je nekaj tudi prvi sam opisoval. — Če čisto na koncu omenimo še njegove ocene leposlovnih in literarnozgodovinskih del ter opozorimo na dragocenost njegovih nabirkov ljudskega blaga (pesmi za Štreklja, pa tudi krepki izrazi), bi bila s tem precej izčrpana zlasti tematska podoba Breznikovega raziskovanja in znanstvenega zanimanja.¹⁸

Dr. Anton Breznik nam je zapustil veliko bogastvo, bogato dediščino. To dediščino lahko primerno upravljamo le tako, da je ne spremenimo v glavnico in ne skušamo živeti od njenih obresti. Resnično spoštovanje do Breznika torej ne kaže tisti, ki slepo prisega na vse, kar najde pri njem zapisanega, temveč tisti, ki skuša delati, kot je delal on, Breznik: ki prinaša nova spoznanja, spoznano razširja po obsegu in območju, odpravlja zmote in predsodke, se loteva zanemarjenih področij raziskovanja jezika, se delu predaja ves in za vse življenje, ki v javnosti stoji svojega moža in se ne zgublja v amorinem kolektivu, ampak prevzema moško odgovornost za svoje delo in misli,¹⁹ ki vse svoje delo nenehno predaja svoji narodni skupnosti z edino željo, da bi služil spoznanju, služil resnici. V tem je Breznik velika obveza za vse nas. Naj ne bo nikoli pozabljen ta veliki delavec, služabnik, veliki služabnik slovenskemu jeziku.

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta v Ljubljani

¹⁴ Prim. enote pod 7.

¹⁵ V knjigi *Zivljenje besed*.

¹⁶ Ocenjevalcem Slovenskega pravopisa, S. 1936, št. 262—263, 265—267, 269—272.

¹⁷ Izdaje naših pripovednikov. DS 1936, Jezikovne ocene, Ds 1919, 1920, 1923.

¹⁸ Zanimivo dopolnilo tvorijo njegovi portreti jezikoslovcev: L. Pintar, Večna pratika IMK, 1908, 78—79. — Dr. K. Štreklju za spomin, DS 1912, 452—455. — Svetčeva devetdesetletnica, DS 1916, 335—336. — O. Stanislav Škrabec, ČJKZ 1918/19. — Ob 150 letnici rojstva Vuka Karadžića, SJ 1938, 178. — Ob 20 letnici smrti p. St. Škrabca, CF 55, 290—292. — Maks Pleteršnik, SBL 1949. — O. Stanislav Škrabec, ČZN XV, 153—157. — O besedotvorju: Pogreški pri nekaterih priponah, DS 1904, 427—31. — Zloženke v slovenščini, RAZU, F.-F.-H. razred, 1944, 53—76.

¹⁹ O mestu slovenskega jezika med slovanskimi: O skupnem jeziku vseh Slovanov. Čas 1908. — Narodno-stno vprašanje. Čas 1908. — Naše jezikovno jedinstvo, DS 1922, 138—139.